



**DOĞU AKDENİZ'İN ENERJİ JEOPOLİTİĞİ VE DENİZ YETKİ UYUŞMAZLIKLARI
ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE-GKRY ANLAŞMAZLIKLARI**

**TURKEY-GCY DISPUTES WITHIN THE FRAMEWORK OF ENERGY GEOPOLICY OF
THE EASTERN MEDITERRANEAN AND MARINE AUTHORITY DISPUTES**

Mert Can TOPCU*

Özet

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi
03.06.2021

Kabul Tarihi
29.06.2021

Tarihsel olarak strateji, ekonomi ve güvenlik alanlarında önemi yadsınamaz bir bölge olan Doğu Akdeniz, çeşitli mücadelelere asırlardır sahne olmuştur. Her dönem küresel ve bölgesel güçlerin ilgi odağında yer alan bu bölge, jeopolitik önemini de kanıtlamıştır. Bu stratejik ve jeopolitik öneme 2000'li yılların başında keşfedilmeye başlanan hidrokarbon rezervleri de eklenmiştir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz, ülkeleri salt bu bölgeye özel politikalar icra etmeye zorlayan bir konuma dönüşmüştür. Keşfedilen veya potansiyel olarak keşfedilmeye müsait enerji kaynakları için hem bölgesel hem de küresel devletler, bölgede kendine yer edinmeye çalışmış ve kıyıdaş devletler ise münhasır ekonomik bölgelerini (MEB) ilan etmeye başlamışlardır. Bu minvalde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), MEB'ini hakkaniyet dışı bir şekilde ilan ederek, yapmış olduğu ikili antlaşmalar vasıtasıyla Doğu Akdeniz'e en uzun kıyısı olan Türkiye'nin haklarını gasp etmeyi gaye edinmiştir. Buna karşılık Türkiye, sahada aktif bir şekilde bulunarak özellikle "Mavi Vatan" stratejisi çerçevesinde haklarını koruma altına almaya çalışmıştır. Fakat Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiğinde meydana gelen bu anlaşmazlık, salt Türkiye ile Rum Yönetimi arasında cereyan etmemiştir. Diğer bölgesel ve küresel devletler de siyasal anlayışları ve reel politik doğrultusunda, Türkiye-GKRY arasındaki anlaşmazlıklara taraf olmuşlardır. Hülasa bu çalışmada, öncelikle Doğu Akdeniz'in stratejik önemi ve enerji jeopolitiğine değinilecek; daha sonra Türkiye ile GKRY arasındaki anlaşmazlıklar aktarılacak ve en nihayetinde bu anlaşmazlıklar ekseninde şekillenen diğer bölgesel ve küresel aktörlerin politikaları incelenecektir. Bu minvalde ilgili alanda yazılmış özgün akademik kaynaklardan yararlanılarak, doğru yerde yapılan doğru aktarmalarla literatüre katkı sağlayacak bir çalışmanın ortaya konulması temenni edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Türkiye, GKRY, MEB, Bölgesel ve Küresel Aktörler

* Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ve Terör Programı, mertcantopcuu12@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1439-4031>.

Abstract**Research Article****Received**
03.06.2021**Accepted**
29.06.2021

The Eastern Mediterranean which historically has an undeniable importance in the fields of strategy, economy and security, has been the scene of various struggles for centuries. This region which has always been at the center of attention of global and regional powers, has also proven its geopolitical importance. Hydrocarbon reserves which started to be discovered in the early 2000s, have been added to this strategic and geopolitical importance. In this context, the Eastern Mediterranean has turned into a position that forces countries to implement policies specific to this region. Both regional and global states have tried to get place themselves in the region for the energy resources that have been discovered or potentially explored, and the riparian states have begun to declare their exclusive economic zones (EEZ). In this respect, the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus (GCA) declared the EEZ unfairly and aimed to usurp the rights of Turkey which has the longest coast to the Eastern Mediterranean, through bilateral agreements it made. On the other hand, Turkey has been actively involved in the field and has tried to protect its rights, especially within the framework of the “Blue Homeland” strategy. However, this disagreement in the energy geopolitics of the Eastern Mediterranean have not taken place only between Turkey and the Greek Cypriot Administration. Other regional and global states have also taken sides in the dispute between Turkey and the Greek Cypriot Administration in line with their political understanding and real-politik. In short, in this study, first of all, the strategic importance of the Eastern Mediterranean and its energy geopolitics will be mentioned; then, the disagreements between Turkey and the Greek Cypriot Administration will be trasfered and ultimately the policies of other regional and global actors shaped around these disagreements will be examined. In this respect, it is hoped that a study that will contribute to the literature by making use of the original academic sources written in the relevant field, with the right quotation made in the right place.

Key Words: East Mediterranean, Turkey, GCA, EZZ, Regional and Global Actors

Giriş

Doğu Akdeniz, tarih boyunca devletlerin üzerinde güç mücadelesi gerçekleştirdiği ve asırlar boyunca; stratejik, ekonomik ve güvenlik gibi sebeplerle üzerinde hakimiyet kılmayı gerekli gördüğü bir alan olarak günümüze kadar önemini sürdürmüştür. Bunların yanı sıra enerjinin uluslararası ilişkilerde yerini almasıyla birlikte, özellikle 2000’li yılların başında bölgede keşfedilen ve keşfedilmeye müsait potansiyel enerji kaynaklarının varlığı, Doğu Akdeniz’in önemini artırmış ve hem bölgesel hem de küresel aktörlerin tüm dikkatini bu bölgeye çekmesini sağlamıştır. Bu bağlamda aktörler, Doğu Akdeniz üzerindeki enerji kaynaklarına ulaşmak ve bunlara sahip olmak güdüsüyle kendi çıkarları doğrultusunda politikalar icra etmeye başlamıştır. Bu durum da Doğu Akdeniz’in patlamaya hazır bir el bombası görünümü vermesine, bir çatışma çıkma ihtimalinin her daim bulunmasına ve özellikle Türkiye ve diğerleri şeklinde bir ayrıma gidilmesine sebep olmuştur.

Doğu Akdeniz’de sorunların başlangıcı olarak, GKRY’nin Yunanistan ile birlikte Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) haklarını gasp etmesi ve hakkaniyet dışı bir şekilde münhasır ekonomik bölge belirlemesi gösterilebilir. Bunun yanında GKRY’in Türkiye-KKTC aleyhine İsrail, Mısır, Lübnan gibi bölgesel aktörlerle ikili antlaşmalar yapması ve özellikle Avrupa Birliği’nin desteğini sağlayarak Türkiye aleyhine hareket etmesi işaret edilebilir. Nitekim sorunların başlangıcında GKRY’nin ve ona destek veren aktörlerin bencilce politika icra etmesi göz ardı edilemez bir sebeptir; fakat bu sorunların ortaya çıkmasında Doğu Akdeniz’in coğrafi özellikleri de dikkate alınması gereken bir husustur. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Uluslararası Deniz Hukuku uyarınca, devletlere tanınan 200 millik MEB hakkı, Doğu Akdeniz’de uygulanması pek mümkün olmayan bir durumdur. Zira Doğu Akdeniz, yarı kapalı bir deniz olarak, herhangi karşılıklı iki kıyısının 400 mili bulmaması ve anakaraların önünde Kıbrıs, Meis, Sicilya,

Malta ve Girit gibi adaların bulunması dolayısıyla özel durum teşkil etmektedir. Bu sebeplerle devletlerin özellikle 200 mile kadar MEB belirlemeye çalışması, karşılıklı MEB'lerin ve deniz yetki alanlarının birbiriyle örtüşmesine ve dolayısıyla Doğu Akdeniz'de suların ısınmasına sebep olmaktadır. Bu minvalde Uluslararası Deniz Hukuku uyarınca MEB kavramına ve MEB'in nasıl belirlenmesi gerektiğine de değinmekte yarar görüyorum.

1982 B.M.D.H Sözleşmesi'nde, münhasır ekonomik bölge, 55. maddede şu şekilde tanımlanmıştır: “*Münhasır Ekonomik Bölge karasularının ötesinde ve bu sulara bitişik bir bölge olup işbu kısımda belirlenen özel hukuki rejime tabidir; ve rejim gereği sahildevletinin hakları ve yetkileri ile diğer devletlerin hakları ve serbestlikleri işbu sözleşmenin ilgili maddeleriyle düzenlenmiştir.*” (UNIC Turkey, 2001, s.17). Bu bağlamda MEB, kıyı devletine 200 mile kadar varan bölgesinde su yüzeyi, toprak altı ve üstü, canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, muhafaza edilmesi, işletilmesi ve korunması gibi haklar tanımaktadır. Aynı zamanda yapılan Deniz Hukuku Konferans'larında MEB'le ilgili olarak; kıyıları karşı karşıya ve yan yana devletlerarasında, münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması konusunda kıta sahanlığı sınırlandırılması için geçerli olan hakkaniyet ilkesi esas alınmıştır. Buna göre, münhasır ekonomik sınırlandırılması, antlaşma yoluyla ve uluslararası hukuka uygun olarak hakça sonuca varacak şekilde yapılacaktır (Kuran, 2016: 258).

Yukarıdaki açıklamada gördüğümüz üzere MEB belirlemeleri, hakkaniyet ilkesine göre yapılmalıdır; fakat GKRY'nin adanın tek sahibi gibi ilan ettiği “sözde” MEB'i, bölgesel devletlerle imzaladığı ikili antlaşmaları ve küresel aktörleri arkasına alarak Türkiye ve KKTC'nin haklarını gasp etmesi hakkaniyete sığmamaktadır. Kuşkusuz bu politikaların altında yatan sebepler olarak Türkiye'yi Doğu Akdeniz'den dışlamak, enerji kaynaklarına tek başına hakim olmak, Türkiye'yi uluslararası arenada yalnız bırakmaya çalışmak, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerini sekteye uğratmak ve Türkiye'nin kendisini tanımaması sebebiyle “egemen” bir aktör olarak kendisini Türkiye'ye karşı ispat etmek sayılabilir. Türkiye ise GKRY ve diğer aktörlerin icra ettiği bu stratejiler karşısında, kendisinin ve KKTC'nin haklarını koruma altına almaya çalışmakta; hem masa da hem de sahada aktif bulunarak Doğu Akdeniz'de özellikle “Mavi Vatan” stratejisi çerçevesinde hareket etmektedir. Bu bağlamda KKTC ile 21 Eylül 2011'de “Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması” ve 27 Kasım 2019'da Libya ile “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat” imzalanmıştır. Ayrıca Libya ile imzalanan antlaşmaya hanel gelmemesi adına Libya'da BM tarafından tanınmış olan “Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne” yaşadığı iç savaşta aktif destek olunup, Doğu Akdeniz'deki çıkarlarımız doğrultusunda hareket edilmektedir. Diğer yandan hem Türkiye hem de KKTC tarafından Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) enerji kaynakları arama ruhsatı verilerek, GKRY'nin “sözde” MEB'i ile örtüşen bölümlerde de arama ve sondaj faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

Doğu Akdeniz'de yaşanan Türkiye ile GKRY arasındaki sorunları aktarırken, hem bölgesel hem de küresel devletlerin politikalarını kavramak adına oluşturulan bu çalışmanın 2. Bölümünde, genel hatlarıyla Doğu Akdeniz'in stratejik önemine ve özellikle son zamanlarda keşfedilen enerji kaynakları sayesinde önemi artan enerji jeopolitiğine değinilecektir. 3. bölümde Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiği çerçevesinde cereyan eden Türkiye-GKRY arasındaki deniz yetki alanı uyuşmazlıkları aktarılıp; bu anlaşmazlıklar çerçevesinde şekillenen bölgesel ve küresel aktörlerin konumları ve icra ettiği politikalara da odaklanılacaktır. En nihayetinde sonuç bölümünde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetleriyle ilgili çıkarımlar yapılacak ve iyileştirmesi gereken stratejiler hakkında tavsiyeler belirtilecektir. Bu minvalde oluşturulan çalışmanın özgün bir çalışma olması ve literatüre katkı sağlaması temenni edilmektedir.

1. Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi ve Enerji Jeopolitiği

1.1. Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi

Akademik çalışmalar nezdinde bir inceleme yapıldığında Akdeniz'in bazen Batı, Orta ve Doğu; bazen de Batı ve Doğu olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Genel kanının ise siyasi ve coğrafi

olarak Doğu ve Batı olmak üzere ayrıldığı yönündedir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'in Tunus'un Bon Burnu ile İtalya'ya bağlı Sicilya Adası'nın kesiştiği noktanın doğusu veya Malta Adası ile Tunus'un kesiştiği noktanın sağ tarafı şeklinde coğrafi olarak tanımlanması yapılmaktadır. Bu tanımlamanın yanında Doğu Akdeniz'in; Tunus, İtalya, Libya, Mısır, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Lübnan, İsrail, Filistin, Suriye, Türkiye (Yaycı, 2012: 2) ve KKTC gibi ülkelerle çevrili olduğu görülmektedir.

Dünya üzerindeki çok değerli konumlardan biri olan Akdeniz bölgesi, asırlar boyunca askeri, siyasi ve ekonomik güç mücadelelerine sahne olmuştur. Ayrıca dünya ticareti açısından da tarihsel olarak önemini korumuş; sanayi, hammadde ve enerji kaynakları gibi malların akışına aracılık yapmış stratejik bir bölgedir (Şahin, 2019: 204). Öyle ki günümüzde Akdeniz'in günlük gemi trafiği yaklaşık 4000 gemiyi bulmakta olup, bu rakam dünya gemi trafiğinin hemen hemen yarısına tekabül etmektedir. Bu ticari trafiğin yanında NATO'nun "choke-point" yani "düğüm noktası" olarak isimlendirdiği; Türk Boğazları, Süveyş Kanalı, Sicilya Kanalı ve Cebeli Tarık Boğazı gibi noktalardan en önemlileri de Akdeniz bölgesinde bulunmaktadır. Bu dar geçitler aracılığı ile her gün artan şekilde sürdürülen deniz trafiği, Akdeniz'in dolayısı ile Doğu Akdeniz'in stratejik önemini artıran faktörler arasındadır (Keser ve Ak, 2018: 97-98). Bunun yanında geleneksel ticaret güzergahları olarak bilinen; "İpek Yolu" ve "Baharat Yolu'nun" bu bölge üzerinde konumlanması ticari açıdan da geçmişteki önemini gözler önüne sermektedir. Ayrıca üç kıtanın kesişim noktası gibi bir jeopolitik önem arz etmesi; ekonomik, kültürel ve beşeri etkileşimlerin hayata geçirildiği önemli bir noktası olması; Mezopotamya denilen diğer bir adıyla "Bereketli Hilal" olarak isimlendirilen toprakların yer aldığı Fırat ve Dicle'den başlayarak Basra Körfezi'ne kadar uzanan iki bölge arasındaki ilk medeniyetlerin doğuşuna ev sahipliği yapması gibi olaylar da tarihsel olarak var olan coğrafi önemini ortaya koymaktadır (Kedikli ve Çalağan, 2017: 123).

Doğu Akdeniz, dünyanın kilit ve karışık merkezlerinden olan Orta Doğu ile Kuzey ve Doğu Afrika bölgesine yakınlığı dolayısıyla da stratejik önemini haiz tutmaktadır. Bu önem, ABD'nin Irak'ı işgal girişimi ve Somali'ye gerçekleştirilen operasyonlar gibi hareketlerde ekonomik ve kıtalararası geçiş yönünden kanıtlanmıştır (Keser ve Ak, 2018: 98). Stratejik ve güvenlik açısından böyle önemli bir bölge elbette ki içinde barındırdığı adalardan bağımsız olarak düşünülemez. Bu minvalde Sicilya, Malta, Messina ve Kıbrıs gibi adaların Doğu Akdeniz'de bulunması ve özellikle Kıbrıs üzerinden yürütülen güç mücadelesi göz ardı edilemeyecek bir durumdur. Zira Kıbrıs Adası'nın, başlıca deniz ve hava yolları güzergahında bulunması ve Orta Doğu bölgesine yakın olması dolayısıyla ada, bölge ülkelerini kontrolünde bulunduran "sabit bir uçak gemisi" olarak isimlendirilmektedir. Türkiye, Suriye, Lübnan ve İsrail gibi ülkeler bu uçak gemisinin menziline olan ülkeler olup; Orta Doğu'da hakimiyet kurmak isteyen aktörler için Kıbrıs Adası "bir giriş anahtarı" niteliğindedir. Filvaki geçmişten bugüne bakıldığında salt Orta Doğu bölgesi değil, Asya, Avrupa, Afrika hatta Asya Pasifik bölgesinde etkin olmak isteyen aktörler, öncelikle bu hedeflerine ulaşmak için Doğu Akdeniz Havzası'na hakim olma ve bu alanı kontrol altında bulundurma ihtiyacını hissetmişlerdir (Yaycı, 2012: 5). Bu jeopolitik öneme istinaden Doğu Akdeniz, jeopolitik teoriler olan Kara Egemenliği Teorisi, Kenar Kuşak Teorisi, Deniz Hakimiyet Teorisi ve Hava Hakimiyet Teorisi gibi jeopolitik teoriler içinde de yerini almış ve stratejik açıdan yerini tescillemiştir.

Enerji konusu bir sonraki başlıkta anlatılacak olduğu için bu başlık altında fazla detaylandırmadan enerjinin sağladığı stratejik öneme değinmeyi uygun buluyorum. Bu bağlamda dünya genelinde ve gelişmekte olan ülkelerde artan enerji talebi göz önünde bulundurulduğunda, enerji merkezlerine olan ilginin arttığı görülmektedir. Bu sebeple küresel terör faaliyetlerinin kaynağı ve yönetim merkezi olan Orta Doğu gibi topraklara operasyonel ilgiler artış göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında, Doğu Akdeniz'in kıyıları önemli jeoekonomik, jeopolitik ve jeostratejik gücü bünyesinde barındırmaktadır. Zira hem bölgede güvenliği sağlayabilme açısından hem de Orta Doğu ve Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının taşınması ve dünya pazarına ulaştırılması bakımından önemli bir güzergah olması bölgenin önemine vurgu yapan sebeplerdir (Hava, 2020: 681-682). Buna ek olarak

büyük enerji tüketicilerine enerjinin ulaştırılması için yapılmış veya yapılması planlanan boru hatlarının varlığı da Doğu Akdeniz'in enerji güvenliği açısından stratejik önemini artırmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Kerkük-Yumurtalık gibi petrol boru hatlarının varlığı ve yapılması planlanan East-Med doğalgaz boru hattı projesi bu bağlamda düşünülebilir. Ayrıca 2000'li yıllardan itibaren keşfedilmeye başlanan enerji kaynakları, Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiğini ortaya koyan ve bu bağlamda jeoekonomik açıdan bölgesel güçlerin yanında küresel güçlerin de iştahını kabartan bir gelişme olmuş ve uluslararası ilişkilerin gündemine oturmuştur.

1.2. Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği

Doğu Akdeniz'in stratejik öneminin yanında enerji jeopolitiği de göz önüne alındığında, Orta Doğu ve Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının kontrolünü bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Devreye giren Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ile Hazar Deniz'inin doğusunda bulunan ülkeler için önemli bir dış ticaret kapısı durumuna gelmiş İskenderun Körfezi, Doğu Akdeniz için büyük önem arz eden noktalar arasındadır. Öyle ki BTC boru hattından, 2017 yılında 252,7 milyon varil ham petrol taşınmış; bu rakam 2017 yılında dünyanın tüketmiş olduğu petrolün %1'ine ulaşmıştır. Bu minvalde Doğu Akdeniz, Batı'ya yönelik hem enerji hem de ticari mallar açısından dış ticaretin önemli bir güzergahını temsil etmektedir (Yaycı, 2020: 25-26).

Öte yandan 2010 yılında yayımlanan ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi raporuna göre, Levant Havzası Bölgesi, Doğu Akdeniz'in 83.000 km² sini kapsayan jeolojik bir yapıdır. Bu havza, Mısır, İsrail, Kıbrıs Adası, Filistin, Suriye, Lübnan ve Türkiye'nin deniz yetki alanlarını kapsamaktadır. Bu çalışmaya göre Levant Havzası'nda henüz keşfedilmemiş 1,7 milyar varil petrol rezervi ve yaklaşık 122 trilyon fit küp (yaklaşık olarak 3,420 milyar m³) gaz bulunduğu tahmin edilmektedir. Yine 2013 yayımlanan bir rapora göre, bir bütün olarak Doğu Akdeniz'in enerji rezervlerinin dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin %1'inden daha azını temsil ettiği iddia edilmektedir. Fakat bu kaynaklar bölge ülkeleri adına potansiyel olarak önemli gelir kaynakları olduğu için ve Avrupa Birliği'nin Rusya'ya olan bağımlılığını azaltabileceği ihtimali bulunduğu için göz ardı edilememektedir. Ayrıca 2011 sonlarında Amerika menşeli Noble Energy şirketi, Kıbrıs Adası'nın güneyindeki, GKRY'nin sözde MEB'nin 12. parseline tekabül eden Afrodit sahasında yaklaşık 120-129 bcm doğalgazı keşfettiğini duyurmuştur. Daha sonra İsrail'in MEB'indeki Leviathan bölgesinde iki büyük gaz sahası keşfedilmesi, Tamar sahasındaki 318 milyar m³ lük keşfedilmiş gazın çıkartma faaliyetlerinin başlaması ve Leviathan sahasının genel olarak 605 milyar m³ lük tahmin edilen enerji rezervi bölgenin enerji jeopolitiği açısından ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir (Gareth, 2018: 47-48).

Yoğunlukla enerji kaynaklarının varlığı 2000'lerden itibaren keşfedilmeye başlamış olsa da bölgedeki arama çalışmaları daha erken dönemlere dayanmaktadır. Örneğin; İsrail, 1960 yılından bu yana Akdeniz bölgesinde petrol ve doğalgaz arama çalışmalarını sürdürmektedir. İtalyan menşeli şirket ENİ, 1961 yılında Belayim sahasında petrol ve 1967 yılında Mısır'a ait Abu Madi bölgesinde doğalgaz bulduğunu açıklamıştır. Böylece devlet teşebbüsleri yanında özel şirketlerin de bölgede arama çalışmalarına başlaması ve teknolojik imkanların artmasıyla, gelişen süreçte derin ve ultra-derin sahalarda sondaj çalışmasını yapmak mümkün hale gelmiştir. Bu bağlamda Shell şirketi, Şubat 2004'te Nil deltasının Kuzeydoğusundaki NEMED bölgesinde geniş miktarda hidrokarbon yatakları keşfettiğini açıklamış ve bugün keşfedilmiş olan bu miktar 42 milyar m³ doğalgaza ulaşmıştır. Keşfedilen enerji kaynakları dolayısıyla büyük petrol şirketleri ile küresel güçlerin ilgisi bölgeye daha fazla çekilmiş ve bölgenin potansiyel enerji rezervi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ABD'nin Jeolojik Araştırmalar Merkezi, 2010 yılında iki ayrı rapor yayımlamıştır. Bu raporlarda Kıbrıs Adası ile İsrail arasında kalan Leviathan bölgesi ve Kıbrıs ile Mısır arasında bulunan Nil deltasına dair olarak, Nil Deltası'nda 1.763 milyar varil elde edilebilir petrol, 223.242 trilyon fit küp doğal gaz ve 5.974 milyar varil sıvı gaz olduğu ifade edilmiştir. Leviathan bölgesinde ise potansiyel olarak 1,7 milyar varil petrol ile 122 trilyon fit küp doğalgaz bulunduğu ilan edilmiştir. Bütünsel bir

değerlendirme yapıldığında; Leviathan bölgesi, Mısır'la Kıbrıs Adası arasında kalan Nil Havzası, Girit Adası'nın güneydoğusunda kalan Herodot bölgesi ve Kıbrıs Adası etrafındaki toplam enerji miktarı toplamda 30 milyar varil petrole eş değer bir rakama tekabül etmekte ve piyasa değeri 1,5 trilyon USD olarak hesaplanmaktadır (Sandıklı, Budak ve Ünal, 2013: 7-11). Petrol ve doğalgazın haricinde geleceğin enerji maddesi olarak görülen gaz hidrat yatakları, TPAO tarafından Karadeniz'in yanı sıra Doğu Akdeniz'de de keşfedilmiş ve Antalya Körfezi ile civarının zengin gaz hidrat yatakları ile dolu olduğu ve bu alanın yaklaşık 80.000 km² olduğu açıklanmıştır. Bunun yanında 3000 km²lik bir gaz hidrat yatağının ABD'nin 30 yıllık ihtiyacını karşılayabilecek potansiyelde olduğu düşünüldüğünde bu yatakların Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiği açısından ne derece önemli olduğu açıktır (Yaycı, 2020: 28-29). Ayrıca yapılan sismik araştırmalar ve sondaj çalışmalarına istinaden bulunabilecek enerji yatakları da hesaba katıldığında Doğu Akdeniz, enerji jeopolitiği açısından gelecek yıllarda adından daha sık söz ettirecektir.

Özet olarak, Doğu Akdeniz'de ticaret ve güvenlik gibi alanlarda gelişen rekabet, 20. yüzyılın başlarından itibaren enerji kaynakları konusunun da eklenmesiyle bölge jeopolitiği açısından daha da karmaşık hale gelmiştir. Bölgenin son bir asırlık tarihinden anlaşılması gereken en önemli çıkarım, hidrokarbon jeopolitiğinin bölgedeki her türlü faaliyeti doğrudan etkilediğidir (Ediger, Devlet ve Mcdonald, 2012: 80). Özellikle LNG'nin (sıvılaştırılmış doğalgaz) dünya enerji sisteminde giderek yaygınlaşacağı düşünüldüğünde, Doğu Akdeniz'in sadece AB için değil; enerji ihtiyacı gün be gün artan Çin ve Hindistan gibi yükselen Asyalı güçler için de önemli bir kaynak olacağı düşünülmektedir (Ediger ve diğerleri, 2012: 84-85). Bu minvalde Çin'in 2013 yılında başlatılan "Bir Kuşak Bir Yol" projesi önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. 2009'dan bu yana bölgedeki yatırımlarını artırmış olan Çin, "Bir Kuşak Bir Yol" ile bölgeye olan eğilimini daha da yükseltmiş; yeni alt yapı ve ekonomik koridorlar ile Asya, Afrika ve Avrupa'daki bağlantılarını artırmak istemiştir. Zira Doğu Akdeniz, Çin için enerji potansiyelinin yanında coğrafi konum olarak da önemli bir rol oynamaktadır (Çebi ve Kantar, 2021: 36).

2. Doğu Akdeniz'deki Deniz Yetki Uyuşmazlıkları Bağlamında Türkiye-GKRY İlişkileri ve Diğer Aktörlerin İkili Anlaşmazlıklar Çerçevesindeki Politikaları

2.1. Doğu Akdeniz'deki Deniz Yetki Uyuşmazlıkları Çerçevesinde Türkiye-GKRY İlişkileri

Doğu Akdeniz'de mevcut bulunan sorunların ortaya çıkış sebeplerinin, GKRY'nin salt kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi ve bu minvalde Yunanistan'la birlikte bölgesel ve küresel aktörlerin desteğini arkasına alarak Türkiye ile KKTC'nin haklarını yok sayan politikalar icra etmesi bağlamında oluştuğu söylenebilir. Fakat bencilce icra edilen politikaları ele almadan evvel, Doğu Akdeniz'in yarı kapalı bir deniz olması, hiçbir karşılıklı kıyısının 400 mili aşmaması ve Türkiye, Yunanistan, Suriye, Libya, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, KKTC ve GKRY'nin kıyılarıyla çevrili olması gibi coğrafi unsurlar da hesaba katılması gereken gerçeklerdir. Enerji açısından öneminin yanı sıra bu şekilde coğrafi özellikler gösteren yarı kapalı bir denizde, sorunların olması kaçınılmaz olarak görülmektedir. Ancak sorunların tabiri caizse; Türkiye ve diğerleri şeklinde konumlandırılacak bir konjonktürde yaşanıyor olması, mevcut sorunlarla ilgili olarak GKRY'nin politikalarını incelememizi zaruri kılmaktadır.

Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiği çerçevesindeki sorunlar, özellikle enerji kaynaklarının keşfedilmeye başlandığı 2000'li yıllardan itibaren gündeme gelse de GKRY'nin bunun öncesinde uygulamaya koyduğu Doğu Akdeniz politikaları mevcuttur. GKRY, 1964 yılında "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına Karasuları Kanunu'nu çıkartarak karasularını 12 mil olarak belirlemiş; ilan ettiği koordinatlarını 1993 yılında BM'de tescil ettirmiştir. Ayrıca 1974 yılında, Kıbrıs Barış Harekati'nin hemen öncesinde Petrol Kanunu ve daha sonra Kıta Sahaneliği Kanunu'nu çıkartmıştır. 1988 yılında gelindiğinde, özellikle icra ettiği politikalara hukuki bir dayanak sağlayabilmek için 1982 BM Deniz

Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmuş ve böylece kendi politikalarına uluslararası hukuk açısından meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır (Gedikli, 2021). 1979 yılında ise GKRY, Mısır ile bir petrol arama antlaşması imzalamış; akabinde Kıbrıslı Türklerin lideri Rauf Denktaş, bunun bir savaş sebebi olacağını söylemiştir. Türkiye de benzer şekilde ciddi bir duruş sergileyince, BM devreye girmiş ve GKRY'nin geri adım atması sağlanmıştır (Örnek ve Mızrak, 2016: 15-16).

2000'li yıllarda GKRY, öncelikle 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır ile karşılıklı MEB antlaşması imzalamış ve 2004 yılında "sözde" adanın tek temsilcisi olarak "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına 24 millik "sözde" bitişik bölge ve 200 millik "sözde" MEB ilanında bulunmuştur (Alper, 2020: 32). Türkiye'nin ve adadaki Türklerin haklarını gasp etmeye çalışan GKRY, 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan'la karşılıklı MEB belirleme yoluna da gitmiştir. Bu antlaşmanın akabinde Kıbrıs adasının güneyindeki "sözde" MEB'ine ait alanda 13 parselden oluşan enerji ruhsat sahası belirleyerek petrol ve doğalgaz arama çalışmalarına başlayacağını bildirmiştir. 17 Aralık 2010 tarihinde de İsrail ile ikili antlaşma imzalayarak karşılıklı MEB belirleme politikalarına devam etmiştir (Saçı, 2020: 145).

Lübnan ile imzalanan antlaşma sonrasında, 30 Ocak 2007 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yapmıştır. Açıklamasında; GKRY'nin adanın tamamını temsil etmediğini, adada Türklerin de haklarının bulunduğunu, Kıbrıs sorununun çözümünü sekteye uğratacak bu ve benzeri politikalarından derhal vazgeçilmesi gerektiğini ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki hak ve çıkarlarının aşılmasına yönelik hiçbir teşebbüse müsaade etmeyeceğini bildirmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2007). GKRY'nin Lübnan ile imzaladığı antlaşma Türkiye'nin girişimleri neticesinde Lübnan iç hukukunda onaylanmamıştır. Fakat Müstafi Tümamiral Cihat Yayı'nın aktardığına göre; mevcut antlaşmanın Lübnan meclisinde onaylanıp onaylanmaması artık önemli değildir. Zira antlaşma onaylanmasa da bahsi geçen antlaşmadaki deniz yetki alanlarını gösteren koordinatlar Lübnan tarafından BM'ye beyan edilmiştir (Yayı, 2020: 74). Türkiye ayrıca, İsrail ile imzalanan ikili antlaşma sonrasında da benzer bir tutum sergilemiş, 21 Aralık 2010 tarihinde yapılan açıklamada; antlaşmayı talihsiz bir gelişme olarak değerlendirmiş ve GKRY'yi, Kıbrıs sorununun çözümünde samimiyetsiz olarak ilan etmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2010).

GKRY, Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs sorununda kapsamlı bir çözüm olmaksızın, "sözde" egemen "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğal kaynaklarını kullanma ve yönetme biçimine müdahalesini kabul edilemez olarak değerlendirmektedir. Bunun karşılığında Kıbrıslı Türkler ise 1960 Anayasasının gereği olarak, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin" iki eşit kurucu topluluğu bulunduğunu ve bu nedenle çıkarılma ihtimali olan doğal kaynaklarda kendilerinin de hakları olduğunu haklı olarak ileri sürmektedirler (Stergiou, 2016: 376). Esasen, GKRY'nin ilan ettiği 13 adet ruhsat sahasının toplam yüz ölçümü 70.000 km² olup; bunlardan 1,4,5,6 ve 7 numaraları sahalar, Türkiye'nin 2 Mart 2004 tarihli ve 2004/Turkuno DT4739 sayılı Notası ile haklarını saklı tuttuğu Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı alanlarının 7000 km²lik bölümünü gasp etmektedir. Ayrıca GKRY'nin ihaleye açtığı alanlar yaklaşık 55.000 km²'ye tekabül ederken bundan 7000 km²lik Türkiye'nin hakları çıkartıldığında geriye kalan 48.000 km² alanda da KKTC'nin hakları bulunmaktadır (Kuran, 2016: 268).

Türkiye ve KKTC'nin geçmiş sert açıklamaları ve uluslararası hukuka davet çağrılarına rağmen, ABD menşeli Noble Energy şirketi, 19 Eylül 2011 tarihinde GKRY'nin "sözde" MEB'inin 12. parseline tekabül eden Afrodit sahasında sondaj çalışmalarına başlamıştır. Bunun akabinde Türkiye ise, artık daha realist politikalar icra etmeye karar vermiş ve 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması imzalamıştır (Aydın ve Dizdaroğlu, 2018: 95). Bu antlaşma ile hukuki bir dayanak elde edildikten sonra, Kasım 2011'de KKTC tarafından TPAO'ya petrol ve doğalgaz arama ruhsatı verilmiş, bu bağlamda ihtilafli parseller üzerinde "Piri Reis" sismik araştırma gemisi aracılığıyla arama çalışmaları başlatılmıştır (Grigoriadis, 2014: 128). Türklerin hakkını korumak için adanın kuzeyinde yapılan bu antlaşma ve uygulamaya koyulan arama çalışmaları, adanın güneyindeki GKRY'nin faaliyetlerini durdurmada başarılı olamamış; GKRY, bu faaliyetler

kapsamında 2014 yılında birçok uluslararası şirketle antlaşma yaparak sondaj faaliyetlerine hız vermiştir. Üstelik kendi başına yürüttüğü bu politikaların yanında, KKTC tarafından TPAO'ya ruhsat verilmesine de itiraz etmiş ve bu konuyu BM'ye taşıyarak yürütülen sismik araştırma çalışmalarına karşı çıkmıştır. Ancak Türkiye ile KKTC, gasp edilmeye çalışılan haklarını göz ardı etmeden kararlı bir duruş ekseninde hareket etmişler ve bu bağlamda araştırma çalışmalarından kısa bir süre sonra Türk-Yurdu 1 isimli kuyuda sondaj faaliyetlerine başlamışlardır (Orhun, 2017: 43).

Doğu Akdeniz'de sondaj çalışmaları devam ederken, diplomasi kanalını da açık tutan Türkiye, bölge ülkelerini ortak bir paydada buluşturabilmek için barışçıl girişimlerde bulunmaya uğraşmıştır. Bunun karşılığında GKRY ise, KKTC'yle birlikte eşitlik temelinde hareket etmeyeceğini 2011'den sonraki yıllarda da petrol ve doğalgaz aramaları için lisans ihalelerine çıkmasıyla göstermiştir. Türkiye ise bu hususta hak ve çıkarlarını gözeteyeceğini belirtmiş ancak diğer yandan 50 yılı aşkındır sonuçsuz kalan Kıbrıs sorununun çözümüne zarar vermemek adına, Rum yönetiminin Doğu Akdeniz'deki oldubitti stratejilerine karşılık diplomasi kanalı kullanma ve nota verme stratejilerini uygulamış; sert güç politikalarını tercih etmemiştir. Fakat GKRY'nin Exxon Mobil, ENİ, TOTAL, KOGAS ve Delek gibi uluslararası enerji şirketlerine "sözde" MEB'i içinde ruhsat vermeye devam etmesi, Türkiye'nin diplomatik girişimlerinin sonuçsuz kaldığını göstermiştir (Saçı, 2020: 93). Buna istinaden Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez, Eylül 2018'de Ankara'nın arama yapan tarafların hiçbirinin Türkiye'nin veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin haklarını ihlal etmesine izin vermeyeceğini açıklamıştır (Shaffer, 2018: 93).

Türkiye, diplomatik girişimlerini bölge ülkeleri ve BM nezdinde sürdürürken bölgede artık askeri açıdan daha görünür olmaya karar vermiş ve bir "Gambot Diplomasisi"¹ uygulamaya başlamıştır. Denizaltı gemileri, savaş gemileri, uçaklar, İHA ve SİHA'ların iştirak ettiği sayısız tatbikatlar düzenleyerek Doğu Akdeniz'in enerji rekabetinde Türkiye'nin yerinin yok sayılamayacağını göstermeye karar vermiştir. Bu minvalde GKRY tarafından ruhsatlandırılan bölgelerde birçok uluslararası şirketin faaliyetlerini Türk donanması vasıtasıyla durdurmuştur. Aynı zamanda Türkiye adına Doğu Akdeniz'de çalışmalarına devam eden Barbaros, Kanuni, Yavuz ve Oruç Reis isimli araştırma ve sondaj gemilerine, görev zamanlarında T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından kesintisiz bir şekilde koruma hizmeti sağlanmıştır (Saçı, 2020: 146). Bu bağlamda son olarak Türkiye, 25 Mayıs 2021 tarihinde o güne kadar ki en geniş kapsamlı olan "Denizkurdu 2021" tatbikatını başlatmış ve yaklaşık 25.500 personel, 132 gemi, 10 denizaltı, 28 helikopter, 43 uçak ve 14 İHA ile Doğu Akdeniz'deki varlığını bölgesel ve küresel aktörlere göstermiştir (TRT Haber, 2021). Türkiye'nin masadaki haklarını koruyabilmek adına sahada aktif bulunması ve uyguladığı "Gambot Diplomasisi" sayesinde GKRY ve ruhsat verdiği özel şirketler geri adım atmak zorunda kalmıştır. Örneğin; 14 Kasım 2019'da yer verilen bir habere göre; GKRY'nin ruhsat verdiği ENİ ve TOTAL şirketleri, 7'nci parselde dair planlarının değiştiği duyurmuş ve başka parsellere öncelik verileceğini bildirmiştir. Bu açıklamanın akabinde, konuyla ilgili olarak çeşitli mecralarda bahaneler sunulduğuna dair yorumlar yapılmıştır (Arslan, 2019).

Uyuşmazlıklar, görüldüğü gibi temelde enerji ekseninde gerçekleşmiştir. Türkiye bu anlaşmazlıklara özellikle "Mavi Vatan" konsepti ile cevap vermekte ve bu doktrini bölgesel ve küresel aktörlere kabul ettirmeye çalıştığı gibi askerlerine, akademisyenlerine, siyasetçilerine ve sokaktaki halkına kadar da benimsetmeye uğraşmaktadır (Çaylı, 2021). Bu bağlamda Türkiye kendi haklarının yanı sıra, KKTC'nin haklarını da göz önünde tutup, GKRY tarafından KKTC'nin haklarının gasp edilmesinin de önüne geçmeye gayret etmektedir. Ancak Selami Kuran, KKTC'nin uluslararası arenadaki tanınırlığı tartışılmakta olduğu için münhasır ekonomik bölge konularındaki haklarının da

¹ Bu kelimenin anlamı silahlı gemi demektir. Bu kelime ilk defa 18.yy'da İngiltere tarafından kullanılmıştır. İngiltere'nin dönemin büyük imparatorluklarından biri olması sebebiyle kolonilerinde meydana gelen bir isyan, huzursuzluk veya başka bir devletle yaşanan gerginlik, savaş durumlarında sıkıntılı olan bölgeye bir veya birden fazla silahlı gemiyi göndererek karşısındaki devlete veya topluluğa güç gösterisi yapması anlamına gelmektedir (BAU DEGS, t.y.).

doğal olarak tartışılmalı olduğunu; diğer taraftan Türkiye ile KKTC'nin imzaladığı MEB antlaşmasının da KKTC'nin BM Güvenlik Konseyi kararlarına göre illegal bir yapılanma olması nedeniyle “yok hükmünde” sayıldığını söylemiştir (Kuran, 2016: 269-270). Gerçekten de KKTC, Türkiye haricinde başka bir devlet tarafından tanınmadığı için, GKRY gibi uluslararası şirketlerle görüşme yürütememekte ve onlara ruhsat yetkisi sağlayamamaktadır. Ayrıca GKRY'nin destekçisi olan aktörler de çeşitli siyasal baskılar yaparak gerçekleşebilme ihtimali olan bu girişimleri engellemektedirler. Bu hususta KKTC'nin haklarının teminat altına alınabilmesi için öncelikle Kıbrıs sorunun çözülmesi ve sorun çözülene kadar Türkiye'nin KKTC'nin haklarını savunan güçlü bir aktör olmaya devam ederek çeşitli oldu-bitti planlarına izin vermemesi gerekmektedir.

Doğu Akdeniz'de GKRY ve Yunanistan tarafından Türkiye ve KKTC'ye dayatılmaya çalışılan ve İsrail, Fransa, AB vb. aktörler tarafından da desteklenen MEB bölgesi, Sevilla Üniversitesi tarafından hazırlanan aşağıdaki 1 nolu görselde görülmektedir. Bu harita aracılığı ile Türkiye'ye bırakılan bölge, 41.000km²lik MEB alanı olup; bu alan Türkiye'nin “Mavi Vatan” doktrini çerçevesindeki Doğu Akdeniz'de bulunan MEB bölgesinden 148.000 km² daha azdır. Zira Türkiye kendi MEB alanı olarak 189.000 km² bir alanı “Mavi Vatan” sınırları içerisinde görmektedir (Yaycı, 2020: 104-105). Sevilla Haritası, hakkaniyet esaslı oluşturulmuş bir harita değildir. Doğu Akdeniz'e en çok kıyısı olan Türkiye'ye en az MEB alanı dikte edilmesi, uluslararası hukuk açısından da sorun teşkil etmektedir. Bu durum Güney Kıbrıs'ın tüm ada adına hareket ederek Türkiye'nin ana karasını hesaba katmaması ve Yunanistan'ın kendi adalarına 200 millik MEB tahsis etmesi sebeplerinden kaynaklanmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde de bahsedildiği üzere, Türkiye'nin taraf olmadığı 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 83. maddesine göre; MEB sınırlandırılmasının antlaşmalar vasıtasıyla yapılması ve bu antlaşmaların hakça ilkelerin gözetilerek gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda baktığımızda Sevilla Haritası, temel ilkeler gözetilmeden yapılmış; Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de en küçük alana hapsetmeye çalışan, uluslararası hukuka aykırı bir haritadır.



(Sevilla Üniversitesi tarafından hazırlanan ve Türkiye'ye dayatılan deniz yetki alanlarının bulunduğu harita [görsel 1])
(TRT World, 2020).

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) ve Hakem Mahkemelerinin kararları da Türkiye'nin bu husustaki tezlerini destekler niteliktedir. Örneğin 1977 Fransa-İngiltere arasında geçen Manş Denizine ilişkin davada UAD, Fransa kıyılarının önünde bulunan İngiltere'ye ait adaların özel durum teşkil ettiğini ve eğer bu adalar olmasaydı “ortay hattın” esas alınacak olduğunu, bu sebeple adalara salt 12 millik cep bölge tanınarak adaların arkasına uzanan bölgede Fransa'ya kıta sahanlığı tanınması gerektiğine yönelik karar vermiştir. Benzer şekilde 1982'de Tunus-Libya arasında yaşanan

anlaşmazlıkta da UAD, ortay hatta göre Tunus sahillerine yakın Cerbe ve Kerkennah adalarından Kerkennah'a yarım etki tanımış, Cerbe Adası'nı ise hiç sınırlamaya dahil etmeden hakkaniyete uygun bir şekilde kararını sunmuştur (Uğur, 2006: 12-15). Bu kararlardan da görüleceği üzere, Yunanistan'ın tüm adalarına MEB bölgesi tanıyarak hareket etmesi, Türkiye'yi Türk sahillerinin önünde bulunan Meis Adası'na sıkıştırması ve kalan alanı GKRY ile karşılıklı olarak paylaşmaya çalışması kabul edilebilir bir durum olmamakla birlikte uluslararası hukuka da uygun değildir. Türkiye, Doğu Akdeniz'e en uzun kıyısı olan ülke olması hasebiyle, en çok hakka sahip olan ülke durumundadır.

Türkiye, Yunanistan ve GKRY'nin iddialarını boşa çıkartmak ve rakibi olan aktörlerin etkilerini kırmak için Doğu Akdeniz'deki mevcut tüm parametreleri değiştiren deniz yetki alanlarını sınırlandırma antlaşmasını Kasım 2019'da Libya ile yapmış ve antlaşma 30 Eylül 2020'de BM'de tescil edilmiştir. Bu mutabakat, Türkiye'nin gelecekteki gaz gelişiminde söz sahibi olmak isteği hususunda diğer kıyıdaşlara önemli bir sinyal olmuştur. Türkiye'nin Libya ile belirlediği sınırlar, Mısır, İsrail, Yunanistan ve GKRY'nin tepkisine neden olurken (Cohen, 2020), Doğu Akdeniz'de en uzun kıyıya sahip ülke olan Türkiye, salt kendi kıyılarına sıkıştırılmayacağını göstermiştir. Ayrıca bu mutabakat, Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan bu iki ülkenin de deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda aynı şekilde düşündüklerini göstermektedir. Bunların yanı sıra, gerçekleştirilmeye çalışılan İsrail, Mısır, GKRY ve Yunanistan'ın ortak eylemlerine karşılık, Akdeniz havzasındaki denklemin, diğer kıyıdaşları yok sayarak kurulamayacağı bir kez daha belirtilmiştir (Sağsen, 2019). Ancak Libya'da olası bir hükümet değişikliğinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kazanımlarıyla ilgili şüpheler mevcuttur. Bu hususta Yayıcı, Türkiye ile Libya arasında yapılan deniz yetki alanlarını sınırlandırma antlaşmasıyla Libya'nın fazladan 16.700 km² alan kazandığını belirtmektedir (Yayıcı, 2020: 167). Bu bağlamda reel-politik açısından Libya'nın Ulusal Mutabakat Hükümeti sonrasında da Doğu Akdeniz'de Türkiye ile masada olması gerekmektedir. Mevcut antlaşma ile Türkiye ile Libya'nın karşılıklı kıyıları aşağıda gösterilen görsel 2'deki gibidir.



(Türkiye-Libya mutabakatı ile karşılıklı belirlenmiş olan kıta sahanlıkları [görsel 2]) (Euronews, 2020)

GKRY-Yunanistan önderliğinde gerçekleşen Türkiye'nin Doğu Akdeniz'den dışlanmasına dair çabalardan bir diğeri ise, Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurulması ve Türkiye'nin forumun dışında bırakılmasıdır. 14 Ocak 2019'da Kahire'deki ilk toplantıdan bir yıl sonra, GKRY, Mısır, Yunanistan,

İsrail, İtalya, Ürdün ve Filistin temsilcileri üçüncü kez bir araya gelmiş; 16 Ocak 2020'de Kahire merkezli uluslararası bir organizasyon olarak Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun başlatılmasına yönelik çerçeveyi oluşturmuşlardır. 7 kurucu üyenin yanında AB, Dünya Bankası, Fransa ve ABD'den de temsilciler organizasyona iştirak etmişlerdir (Sukkarieh, 2021: 2). Ancak Filistin, 22 Eylül 2020'deki imza töreniyle nihai kuruluşunu gerçekleştiren foruma katılmamış, kuruluş bildirgesini imzalamamıştır (Fırat, 2020). Türkiye, bu oluşuma yönelik Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy aracılığıyla: *“Bu forumun amacı gerçekten işbirliği olsaydı, kuşkusuz Türkiye ve Kıbrıs Türkleri de foruma davet edilirdi. Türkiye ve Kıbrıs Türkleri aleyhinde kurulan bu tür oluşumlar bölgede barış ve işbirliğine katkı sağlamayacaktır. Doğu Akdeniz’de içinde Türkiye ve Kıbrıs Türklerinin olmayacağı hiçbir girişim de başarılı olamayacaktır.”* (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2020) şeklinde cevap vermiştir. Esasen Hami Aksoy’un da söylediği gibi; forumun kuruluş amacının, enerji alanındaki işbirliğinin aksine siyasi çerçevede bir ittifak kurulması ve bu ittifakın Türkiye ile KKTC’nin menfaatleri aleyhinde olması açık bir durumdur. Ancak zamanla değişen konjonktür çerçevesinde, Türkiye ile çatışmaktansa işbirliğinin daha anlamlı olacağı düşünülmüş ve İsrail Enerji Bakanı Steinitz, Türkiye’nin Doğu Akdeniz Gaz Forumu’na katılmasından memnuniyet duyulacağını bildirmiştir (Deveci, 2021). Fakat henüz bu minvalde bir gelişme söz konusu olmamıştır.

Doğu Akdeniz’de Türkiye ile GKRY ekseninde gerçekleşen ve İsrail ile Yunanistan’ı da barındıran bir diğer sorun, 2 Ocak 2020 tarihinde imzalanmış olan Eastmed projesidir. Aslında projenin ortaya çıkış noktası, İsrail’in MEB sahaları içindeki Tamar ve Leviathan’da bulunan gazın Avrupa’ya ulaştırılmak istenmesidir. Bu amaçla çeşitli projeler hazırlayan İsrail; kendi topraklarında bir LNG tankı oluşturarak gaz ihraç etmek, komşu ülkede bulunan bir LNG tankı üzerinden gaz ihraç etmek, İsrail’den Türkiye’ye yapılacak bir doğalgaz boru hattı vasıtasıyla ihraç etmek (Bryza, 2013: 36-39) ve İsrail’den başlayarak önce GKRY, daha sonra Girit ve Yunanistan, akabinde İtalya’ya bağlanan bir boru hattı inşa ederek gaz ihraç etmek gibi seçenekleri göz önünde bulundurmıştır. Bahsi geçen projelerden Türkiye rotası, düşük maliyetli bir fırsat sunarken, İsrail-GKRY-Türkiye arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlılığı sağlayarak bölgesel diyalogu kolaylaştırma potansiyeline sahiptir. Öyle ki bu durum birçok analist tarafından, Kıbrıs için “son bir fırsat penceresi” olarak nitelendirilmiştir. Dahası, Türkiye rotası sadece Türkiye’nin artan enerji ithalatını karşılamakla kalmayacak, AB ülkelerinin Rus doğalgazına yaklaşık %40 olan yüksek bağımlılıklarını azaltmalarına da olanak sağlayacaktır (İşeri ve Panagiotis, 2013: 42).

İsrail’in Türkiye üzerinden AB’ye gaz ihracatı için bir boru hattı inşa etme düşüncesi, 2010’dan bu yana İsrail-Türkiye arasındaki ilişkilerde yaşanan sorunlar sebebiyle, kısa vadede herhangi bir gelişmeyi mümkün kılmamaktadır. Buna ek olarak, böyle bir boru hattının, GKRY’nin ciddi itirazlarına neden olacağı “sözde” MEB’inden geçmesi gerekmektedir (Dagoumas ve Flourous, 2017: 25). Bu minvalde Kıbrıs sorunu hakkaniyetli bir çözüme ulaşmadan ve Türkiye-İsrail arasındaki gerginlikler yumuşamadan böyle bir projenin hayata geçirilmesi pek olası gözükmemektedir.

Eastmed projesi, 2 Ocak 2020 tarihinde, Atina’da Yunanistan-GKRY ve İsrail arasındaki antlaşma ile “sözde” hukuki zemine oturtulmuştur. Ancak bu antlaşma, Türkiye’nin Libya ile yaptığı ikili mutabakat sonrasında imzalanmış olduğu için geç kalınmış bir antlaşma niteliğindedir. Zira Türkiye, Libya ile yapmış olduğu mutabakat sayesinde, projenin güzergahını tıkamış ve kendisinin saf dışı bırakılarak bir boru hattı döşenmesini hukuki ve fiili açıdan olanaksız kılmıştır. Bu durum görsel 3’te açık bir şekilde görülmektedir.



(EastMed Boru Hattı Planı [görsel 3]) (Aydınlık, 2020).

Bu bağlamda projenin hayata geçirilmesi için Türkiye ve Libya'dan izin alınması gerekmektedir. Bu jeopolitik mücadelelerin yanında projenin fizibilite açısından da zorlukları bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'in gaz kaynakları konusundaki belirsizlik, AB'nin yeşil enerji hedefleri, 6 milyar Euro'yu aşan maliyetin finansmanı ve boru hattı inşasının uzun yıllar alacak olması gibi sebepler projeyi daha az çekici hale getirmektedir (Dalay, 2021).

Aktarılan bilgiler ışığında görüldüğü üzere Türkiye ile GKRY, birçok konu başlığında husumet içindeyken bölgesel ve küresel aktörler de bu anlaşmazlık çerçevesinde konumlanmışlardır. İlişkileri daha doğru analiz edebilme adına, bir sonraki alt başlıkta küresel ve bölgesel aktörlerin, Türkiye-GKRY arasındaki anlaşmazlıklarda ne çeşit roller üstlendiğini, konumlarının ne olduğu ve Doğu Akdeniz'e yönelik politikalarında temel parametreleri nelerin oluşturduğunu açıklamayı uygun buluyorum.

2.2. Türkiye ile GKRY Arasındaki Anlaşmazlıklar Bağlamında Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları

Türkiye ile GKRY'nin Doğu Akdeniz'de yaşadığı problemler, bölgesel ve küresel güçlerden ayrı düşünülemezken; GKRY'nin politikaları da esasen Yunanistan'dan bağımsız düşünülememektedir. Bu bağlamda çeşitli aktörlerin anlaşmazlıklar içindeki konumlarına Yunanistan ile başlanacaktır.

2.2.1. Yunanistan

Geçmiş anlatılanlardan görüldüğü üzere, Yunanistan, GKRY ile birlikte hareket ederek, uluslararası hukuk ve meşruiyete aykırı şekilde, diğer kıyıdaşlarla ikili veya çok taraflı anlaşmalara gitmiş ve Türkiye'yi Doğu Akdeniz'in dışında bırakmaya gayret göstermiştir. Bu bağlamda Yunanistan-GKRY ikilisi, uluslararası kamuoyu ile AB'nin de desteğini sağlayarak diğer küresel aktörler nezdinde politikalar icra etmeye ve Türkiye'yi Antalya Körfezi'nde küçük bir alana hapsedmeye çalışmışlardır (Yaycı, 2020: 51-52). Bölgedeki güçlü devletlerle işbirliğine gitmek isteyen GKRY-Yunanistan ikilisi, özellikle 2010 yılından itibaren gelişen Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulmasını fırsat bilmiş ve Tel Aviv ile daha yakın münasebetler içinde olmuşlardır. Bu bağlamda Türkiye'nin bıraktığı boşluk iyi değerlendirilmiş ve İsrail ile eşi benzeri görülmemiş bir şekilde siyasi, ekonomik ve enerji alanlarında çalışmalar yürütülmüştür (Ağdemir, 2016: 115). Daha sonra bu ittifaka Mısır da dahil edilmiş ve Yunanistan-GKRY-Mısır üçlü mekanizmaları çerçevesinde; enerji, turizm, ticaret gibi ekonomik temelli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu ekonomik gelişmeler, zamanla siyasi

ve stratejik uyum çerçevesinde hareket edilmesini sağlamış ve en nihayetinde savunma ve güvenlik alanlarında müşterek çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Yaycı, 2020: 56-57). Böylece Yunanistan'ın GKRY ile aynı ekseninde, Türkiye'nin rakiplerini iyi tetkik ve tahlil ederek; “düşmanımın düşmanı benim dostumdur” zihniyetiyle hareket ettiğini söyleyebiliriz.

2.2.2. Avrupa Birliği

Yunanistan ile GKRY'nin aynı eksenindeki cüretkar girişimlerini daha iyi tahlil etme adına, AB'nin de konumu mutlaka incelenmelidir. AB, Doğu Akdeniz'deki sorunsallarda Yunanistan-GKRY ekseninde yerini almakta ve Türkiye karşıtı söylem inşa etmektedir. Ancak Türkiye'nin AB için önemli bir güç olması, Suriye'den gelen sığınmacılar için tampon görevi icra etmesi, AB'nin bölgesel ve ticari stratejik partneri olması, vb. hususlar değerlendirildiğinde AB, benimsediği Doğu Akdeniz politikalarına karşılık Türkiye'ye sert bir yaptırım uygulayamamaktadır. Zira özellikle sığınmacı konusu, AB'nin uzun yıllardır siyasi gündeminin en üst sıralarında yer almaktadır (BMI Research, 2019: 14). Bu hususta Türkiye de elindeki kozlarını iyi değerlendirmekte ve AB tarafından kendisine caydırıcı bir yaptırım uygulanmasının önüne geçmektedir. Ancak Türkiye ile Libya arasında imzalanan antlaşma sonrasında Avrupa Konseyi, yaptığı açıklamasında; Türkiye'nin sondaj faaliyetlerinin sözde “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin” “sözde” MEB alanında gerçekleştiğini ve Libya ile yapılan mutabakatın üçüncü egemen devletlerin haklarını ihlal ettiğini bildirmiştir. Ayrıca Konsey, Türkiye tarafından atılan bu adımlar karşısında Yunanistan ve GKRY ile dayanışma içinde olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2019). Avrupa Parlamentosu ise 2020 yılının eylül ayında yayımladığı bildiriye, Türkiye'nin Kuzey Irak, Suriye ve Doğu Akdeniz'deki çıkarları doğrultusunda ve gasp edilmeye çalışılan haklarını koruma amacıyla yaptığı faaliyetleri kınayarak; Türkiye'nin hakkaniyet ölçüsünde olmayıp, hukuk dışı faaliyetler içinde olduğunu açıklamıştır. Nitekim AB, üyelik sürecindeki fonların askıya alındığını da bildirmiş, bu hususta GKRY ile Yunanistan'ın yanında durduğunu açıkça deklare etmiştir (Stanicek, 2020). Esasen bu stratejinin arkasında, GKRY ve Yunanistan'ın birlik üyesi olmasının yanı sıra Doğu Akdeniz'deki mevcut ya da potansiyel doğalgaz kaynaklarının, AB'nin Rusya Federasyonu'na olan bağımlılığının azaltılması yönünde bir fırsat olarak değerlendirilmesi bulunmaktadır.

2.2.3. İsrail

GKRY'nin imzaladığı ikili antlaşmalar ve kurduğu ittifaklar arasında belki de en önemlisini İsrail ile yürütülen müttefiklik ilişkisi oluşturmaktadır. Bilindiği üzere İsrail'in “Dökme Kurşunu Operasyonu” ile Filistin halkına yönelik insanlık dışı saldırıları, Davos'taki “One Minute” çıkışı, “Mavi Marmara Krizi”, “Alçak Koltuk Krizi” ve Kudüs'ün statüsünün değiştirilmeye çalışılması gibi krizler dolayısıyla Türkiye ile İsrail'in ikili ilişkileri bozulmuştur. Öyle ki ilişkiler zaman zaman durma noktasına dahi gelmiştir. Böyle bir konjonktüre bir de Arap Baharı meselesi eklenince, bölgesel istikrarsızlık en üst seviyeye yükselmiştir. Özellikle Suriye'deki iç savaş sonucu, İran'ın Suriye'de aktif bulunarak Esad rejiminin yanında yer alması ve Suriye topraklarından İsrail'i tehdit edebilecek gücünün bulunması, İsrail'in güvenlik stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir itici güç olmuştur. Bu çerçevede İsrail-GKRY-Yunanistan denklemi yeni bir döneme geçiş yapmıştır.

Türkiye ile iyi ilişkiler, İsrail'in bölgesel izolasyondan kurtulmasında ve Arap-İsrail çatışmasındaki dini boyutun azaltılmasında bir faktör olabileceken; Türkiye-İsrail gerginleşmesi, İsrail'in diğer seçeneklere doğru yönelmesine sebep olmuştur. Bunun yanında İsrail-GKRY ilişkilerinin gelişmesindeki diğer parametre de enerji kaynakları meselesidir. Yapılan doğalgaz keşifleri iki ülkeyi birbirine daha çok yakınlaştırırken, karşılıklı MEB belirleme ve ekonomik işbirlikleri temelinde, ilişkilerdeki ivme yükselmiştir. Ekonomik ilişkiler, zamanla askeri-siyasi birlikteliğe dönüşürken; Benjamin Netanyahu, GKRY'yi ziyaret eden ilk başbakan unvanını almış ve İsrail Hava Kuvvetleri, 2012 yılında enerji kaynaklarını koruma sebebiyle GKRY'nin karasuları ve hava sahasını kullanma hakkını elde etmiştir (Ağdemir, 2016: 105-106). İsrail'in GKRY ve

Yunanistan temelinde kurduğu bölge ülkeleri ile ilişkileri, ekonomik-siyasi-askeri müttefiklikleri, Akçay ve Anlı tarafından; bir dönem İsrail'in çevreleme politikasında ortak olan Türkiye'nin, yeni dönemde çevrelenen aktör konumuna geçmesi şeklinde yorumlanmıştır (Akçay ve Anlı, 2013: 160).

İsrail, Doğu Akdeniz'de GKRY yerine Türkiye ile işbirliği kurmuş ve karşılıklı MEB belirleme antlaşması imzalamış olsaydı; GKRY'nin gaz keşifi yaptığı Afrodit isimli 12. parselin tümüyle 7,8 ve 11 numaralı parsellerin de bir kısmı İsrail'in olacaktı (Yaycı, 2020: 40-41). Ayrıca İsrail'in MEB bölgesinde çıkarılan ve çıkarılma potansiyeli olan enerji kaynaklarının ihracı konusunda çok daha düşük maliyetli bir enerji yolu seçeneği sunulabilecekti. Bu hususta Türkiye'nin önemli bir enerji ithalatçısı olması ve enerji güvenliği konusunda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma arzusu da göz önünde bulundurulursa, olası işbirliği ve karşılıklı MEB belirleme politikasından her iki tarafta kazançlı çıkabilirdi. Lakin siyasi konjonktür buna müsaade etmemektedir. Nitekim Mevlüt Çavuşoğlu, Nisan 2021'de bir televizyona verdiği demeçte; *“Bağımsız olarak bizim İsrail ile ilişkilerimizin sağlıklı ilerleyebilmesi için şu anda Filistin'e, Filistin halkına yönelik, aynı şekilde Kudüs ve Harem-i Şerif'in statüsünü değiştirmeye yönelik hamlelerinden vazgeçmesi lazım.”* (BBC News, 2021) diyerek; işbirliği ihtimalleri için kırmızı çizgiyi net şekilde ortaya koymuştur. Örnek verilen tüm bu gelişmeler, mevcut ve olası Türkiye-GKRY anlaşmazlığında İsrail'in nasıl bir konumda olduğunu ve nasıl bir konumda olacağını kısa ve orta vadede açıkça göstermektedir.

2.2.4. Mısır

Doğu Akdeniz'e kıyısı olan bir diğer önemli aktör de Mısır'dır. Rumlarla imzaladığı 2003'teki MEB belirleme antlaşması sonrasında Arap Baharı sürecine kadar Türkiye-Mısır ilişkileri çok kötü olmamakla birlikte, iyi de olmamıştır. Böyle bir konjonktürde Türkiye ve KKTC'nin haklarını gasp etmeye çalışan GKRY, Mısır ile ikili ilişkilerini geliştirmiş ve Doğu Akdeniz'de Mısır'la işbirliğine gitmiştir. Ancak Arap Baharı ile Hüsnü Mübarek'in devrilmesi ve yerine Müslüman Kardeşler'den Mursi'nin gelmesi, Türkiye lehine bir durumun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Zira Mursi, iktidara geldiğinde, GKRY ile olan antlaşmayı iptal etmiştir. Fakat Mursi iktidarda çok fazla kalamadan, Sisi tarafından darbe ile iktidardan indirilmiş ve Türkiye, Mursi'nin yanında yer alarak Sisi yönetimiyle diplomatik ilişkileri durdurmuştur. Sisi tekrar 12 Aralık 2013'te yeni bir MEB antlaşmasıyla GKRY ile olan ilişkilerini kısa sürede eski yerine kavuşturmuştur (Orhun, 2017: 44-45). Ayrıca belirtmek gerekir ki Mısır'ın ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi, Sisi yönetimi tarafından idam cezasına çarptırıldıktan sonra iddiaya göre duruşma sırasında sağlık sorunları sebebiyle hayatını kaybetmiştir.

Bu konjonktürde Türkiye-Mısır ilişkileri hiç yok denecek bir vaziyetteyken; geçtiğimiz günlerde atılan karşılıklı adımlar, 5-6 Mayıs 2021'de Kahire'de tekrar masaya oturulması ve diplomatik ilişkilerin yeniden başlaması özellikle Doğu Akdeniz bağlamında umut vaat edici gelişmeler olmuştur. Bu görüşme, Dışişleri Bakanlığı'mız tarafından: *“Görüşmeler samimi havada ve kapsamlı içerikte gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ikili konuların yanı sıra Libya, Suriye ve Irak'taki durum başka olmak üzere bölgesel konular ele alınmış, Doğu Akdeniz'de barış ve güvenliğin sağlanması ihtiyacı üzerinde durulmuştur.”* (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2021) şeklinde kamuoyuna açıklanmıştır.

Esasen Mısır'ın GKRY yerine Türkiye ile işbirliğine gitmesi ve karşılıklı MEB belirlemesi, Mısır'a 11.500 km²'lik fazladan alan kazandıracaktır (Yaycı, 2020: 39). Bunun yanında Doğu Akdeniz'deki en büyük kıyıya sahip olan iki devletin işbirliğine gitmesi, bölgedeki tüm dengeleri değiştirebilecek bir nitelikte olup; her iki tarafın da lehine bir gelişme olacaktır. Bu bağlamda Mısır'da Türkiye'nin yönetim kültürü ve devlet ahlakıyla bağdaşmayan askeri vesayet yönetimi bulunsa da Türkiye, realist paradigma çerçevesinde hareket etmeli ve Doğu Akdeniz'de kendi çıkarlarının gerektirdiği şekilde Mısır ile yeniden başlama noktasında olan ilişkilerini hızlı bir ivmeyle yükseltmelidir. Zira Türkiye'nin Libya'nın yanında Mısır'la da ilişki kurarak ikinci bir müttefik

kazanmasını, Doğu Akdeniz'deki yalnızlığımızdan kurtulmak için büyük bir fırsat olarak değerlendirmekteyim.

2.2.5. Rusya Federasyonu

İkili anlaşmazlıklara, Doğu Akdeniz'e kıyısı olmayan fakat tarihsel süreç çerçevesindeki daimi stratejisi "sıcak denizlere inme siyaseti" olan Rusya açısından bakarsak, son zamanlarda gelişen Doğu Akdeniz politikasını incelemeyen evvel belirtmek gerekir ki Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Rusya Federasyonu, büyük bir toprak ve itibar kaybetmiştir. Özellikle Putin dönemiyle birlikte Gürcistan krizi ve Kırım ilhaki gibi revizyonist politikalar icra eden Rusya, bölgedeki ağırlığını yeniden ortaya koymak ve varlığını yeniden tesis etmek istemektedir. Bu minvalde Arap Baharı, Rusya'ya istediği bu fırsatı sunmuştur. Zira Esad rejimini ayakta tutma konusunda en önemli güç olan Rusya, yaşanan iç savaşla birlikte Suriye'ye askeri varlığını konuşlandırmış ve bu durum onun küresel duruşunu güçlendirmiştir.

Rusya, enerji alanında ise GKRY'nin tek taraflı ilan ettiği "sözde" MEB'ini ve hakkaniyet dışı faaliyetlerini desteklemiştir. Zira Suriye'deki Tartus limanında üssü bulunan Rusya, ikinci üs alternatifi olarak GKRY'yi görmektedir. Öyle ki Mayıs 2012'de Rus menşeli Novatek firması, GKRY'nin ikinci ihalesinde arama ruhsatları için teklif veren şirketlerin arasında bulunmuştur. Aynı zamanda Gazprom, belli alanlarda lisans almak ve LNG alt yapısı inşa etmek istemekte; bu sebeple GKRY üzerinde olabildiğince etkili olmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda 10 Ocak 2014'te GKRY Bakanlar Kurulu'nun, Rus uçaklarının Andreas Papandreu hava üssünden faydalanmasını öngören Savunma Bakanlığı teklifini onaylaması çok önemlidir. Ayrıca GKRY, yaşadığı ekonomik krizlerde Rusya'yı önemli bir destekçi olarak görmekte ve Rusya da GKRY'ye karşı bonkör davranmaktadır (Aydın ve Dizdaroğlu, 2018: 100-102). En son Temmuz 2019'da Türkiye Kıbrıs Adası'nın doğusuna Yavuz sondaj gemisini gönderdiğinde: "Bölgedeki gelişmeleri kaygıyla izliyoruz. Kıbrıs'ın egemenliğinin ihlal edilmesinin, Kıbrıs sorununa kalıcı, adil ve uygulanabilir bir çözüm için şartların sağlanmasına yardımcı olmayacağına inanıyoruz." (Göksedef, 2021) şeklindeki açıklama Rusya tarafından yapılmıştır. Bu bağlamda Türkiye-GKRY anlaşmazlığında Rusya Federasyonu, büyük bir destekle GKRY yanında yer almaktadır. Ayrıca 2004'te AB'ye üye olana kadar "Bağlantısızlar Hareketi" içinde bulunan GKRY'nin Rusya'yla özellikle Soğuk Savaş döneminden beri süre gelen ekonomik-askeri ve siyasi işbirlikleri de tarihsel açıdan düşünülmesi gereken hususlardır (Göksedef, 2021).

2.2.6. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Son olarak, dünyanın hegemon gücü ABD'nin de konumunu incelemek gerekmektedir. Zira Noble Energy şirketine verilen ruhsatla ABD, Doğu Akdeniz'de yaşanan ihtilaflarda taraf haline gelmiştir. ABD özellikle AB'nin enerji güvenliğine katkı sağlayacak sismik arama ve sondaj faaliyetleri ile Eastmed projesini desteklerken; zaman zaman da Türkiye ile GKRY arasında arabulucu rolü oynamaktaydı. Çıkarılacak gazın Avrupa'ya ulaştırılması konusunda Türkiye'nin de göz önünde bulundurulması için telkinler veriyordu. Zira bölgedeki ülkeler arasında dengeyi sağlamaması halinde, Rusya ve Çin gibi aktörler aracılığıyla bölgedeki dengelerin bozulabileceğini düşünmektedir (Örnek ve Baransel, 2016: 26). Fakat DEAŞ ile mücadele kapsamında PKK/PYD/YPG'ye silah desteği sağlanması, 15 Temmuz hain darbe girişimi, FETO ele başının teslim edilmemesi, Rahip Brunson krizi, Türkiye'nin S-400 savunma füzelerini satın alması ve en son "1915 olaylarına ilişkin Ermeni iddiaları" temelinde "sözde" soykırımın tanınması hadisesi vb. siyasi parametreler, Türkiye-ABD ilişkilerinin hiç olmadığı kadar gerilmesine ve müttefiklik ilişkilerinin bozulmasına sebebiyet vermiştir. GKRY-Yunanistan ikilisi ise bu fırsatı kaçırmayarak; Doğu Akdeniz'deki politikalarına ivme kazandırmıştır. Ayrıca ABD'nin Doğu Akdeniz faaliyetleri, İsrail'den de bağımsız düşünülememektedir. Nitekim 2017 yılında ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararını, Doğu Akdeniz'deki enerji stratejilerinden biri olarak değerlendirmek mümkündür (Saçı,

2020: 141). Bu bağlamda İsrail-GKRY-Yunanistan denklemi de göz önünde bulundurulunca ABD'nin temkinli olmakla birlikte Türkiye'nin politikalarının karşısında bulunduğu açıktır. Ayrıca belirtmek gerekir ki ABD'nin bölge kaynaklarının Avrupa pazarına ulaştırılması konusundaki hassasiyeti, özellikle Gürcistan ve Ukrayna krizlerinden dolayı oluşmaktadır. Zira Rusya Federasyonu, 21. yüzyılda revizyonist politikalar izleyip Kırım ilhakı gibi icraatlar gerçekleştirirken; özellikle AB'nin doğalgaz açısından Rusya'ya olan bağımlılığı, birliğin elini kolunu bağlamakta ve Rusya'ya karşı ciddi bir yaptırım yapamamasına sebep olmaktadır. Geçmiş bu iki krizde AB, tarafını Gürcistan ve Ukrayna'dan yana koysa da Rusya'ya ciddi bir etkisi olmamış ve Rusya'nın "Yakın Çevre Doktrini" çerçevesinde uyguladığı politikalara engel olamamıştır. Bu bağlamda ABD, enerji dengelerindeki değişim sayesinde Rusya'nın durdurulabileceğini düşünmektedir.

Sonuç

Tüm anlatılanlar ışığında görüldüğü üzere, hem stratejik hem de enerji jeopolitiği açısından çok önemli bir konumda bulunan Doğu Akdeniz, kendisine kıyıdaş devletlerin yanı sıra küresel aktörlerin de politika icra ettiği ve olaylara kendi devlet çıkarları doğrultusunda taraf olduğu bir denizdir. Var olan anlaşmazlıkların temel noktası, GKRY'nin bencil ve hakkaniyet dışı MEB belirleme ve bunu ikili antlaşmalar vasıtasıyla hukuki rejime oturtma çabasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda GKRY; Yunanistan, AB, ABD, Rusya, Mısır ve İsrail gibi aktörlerin de desteğini alarak Türkiye'nin deniz yetki alanlarını gasp etmeye çalışmakta, KKTC'ye ise hiçbir hak tanımamaktadır. Bu durum uygulamaya koyulmak için büyük çaba sarf edilen "Sevilla Haritasında" açık bir şekilde görülmektedir.

Mevcut konjonktür içinde Türkiye ise; özellikle 2011 yılından itibaren meselenin önemini idrak etmiş ve ciddi stratejiler uygulamaya başlamıştır. Bu bağlamda KKTC'yi tanıyan tek devlet olarak karşılıklı kıta sahanlığı belirleme antlaşması yapması, sismik araştırma ve sondaj gemileriyle bağımsız çalışmalar gerçekleştirmesi, kendi haklarına yönelik tecavüz girişimlerini "Gambot Diplomasisi" ile mümkün mertebede bertaraf etmesi, BM tarafından resmi Libya hükümeti sıfatıyla tanınan "Ulusal Mutabakat Hükümeti'yle" karşılıklı olarak deniz yetki alanlarını belirlemesi ve bu antlaşmaya bir hanel gelmemesi adına Libya'da askeri olarak aktif bir şekilde bulunması Türkiye'nin "Mavi Vatan" konseptinden asla taviz vermeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki Türkiye, "Fırat Kalkanı", "Zeytin Dalı" ve "Barış Pınarı" hareketleriyle Suriye'nin kuzeyinde bir otonomi haline gelen PKK/PYD/YPG terör örgütünün, Doğu Akdeniz'e yönelik bir terör koridoru oluşturmasına ve gelecekte kurulması için büyük çaba sarf edilen uydu devletinin olası Doğu Akdeniz bağlantısına engel olmaya çalışmıştır. Bu sayede Doğu Akdeniz'de, kısa-orta vadede yeni bir rakibin ortaya çıkmasının önüne geçilmiştir.

Libya'da yaşanan iç savaşta, Türkiye'nin UMH'ye ciddi bir askeri destek sağlaması ve Suriye'nin kuzeyine belirli aralıklarla hareketler düzenleyerek sahanın kontrolünü elinde bulundurması; çok maliyetli olmakla birlikte Türkiye'nin ali menfaatleri açısından zaruridir. Ayrıca sismik araştırma ve sondaj gemilerinin yanında deniz kuvvetleriyle de sahada aktif olarak bulunulması, masada haklarımızı koruyabilmek adına vazgeçilmemesi gereken bir politikadır. Bu stratejilerin yanında Türkiye, bölgesel ve küresel aktörlerin çıkarlarını iyi tahlil ederek, kendi çıkarlarıyla uyduğu noktalarda olası işbirliği potansiyellerini de gözetmelidir. Zira Doğu Akdeniz'de ne kadar çok aktörle işbirliğine gider ve "Mavi Vatan" konseptimizin diplomatik yollarla tanınmasını sağlarsak; bize hem hukuki hem de maddi anlamda o kadar kazanç sağlayacaktır. Bu bağlamda Mısır'da Türk demokrasisinin ahlakı ve kültürüyle bağdaşmayan askeri cunta idaresi bulursa da devletimizin ali menfaatleri açısından normalleşme süreçleri hızlandırılmalıdır. Çünkü Türkiye ile Mısır'ın Doğu Akdeniz'de anlaşması, bölgedeki dengeleri tamamen değiştirecek olup Libya'dan sonra ikinci bir müttefik elde etmemiz, masada elimizi daha fazla güçlendirecektir. Ayrıca olası Türkiye-Mısır MEB antlaşması durumunda, Mısır da kazançlı çıkacak ve hali hazırda GKRY ile yürürlükte olan

antlaşmasının aksine daha fazla deniz yetki alanı elde edecektir. Aynı durum olası Türkiye-İsrail ve Türkiye-Filistin antlaşmaları açısından da geçerlidir.

Diplomasi sayesinde kurulacak işbirlikleri, yüksek maliyetli sert güç politikalarına harcadığımız finansal kaynaklarımızı daha çok sismik araştırma ve sondaj faaliyetlerine kaydırmamızı ve bu sayede enerji güvenliğini sağlayarak, bağımlılığımızı azaltma mefkuremize ulaşmamızı sağlayabilir. Ayrıca olası bir keşif durumunda, uluslararası şirketler ve devletler bizimle anlaşma yoluna gitmek isteyecek; bu sayede "Mavi Vatan" stratejimizin tanınırlığı ve kabul edilirliğinde artış yaşanacaktır. Böylece GKRY-Yunanistan'ın mensubu oldukları Avrupa Birliği bile stratejilerini gözden geçirecek ve Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak uğruna Türkiye ile anlaşma yoluna gitmek isteyecektir. Bu durum yarım asırdır süren Kıbrıs sorununun çözülmesinde de itici güç olacaktır.

Türkiye, coğrafi konumu sayesinde enerji koridoru olma hedefini de sürdürmeli ve bölgedeki enerjinin transferi için en ideal seçenek olmasını kullanabilmelidir. Bu strateji hem Doğu Akdeniz'in enerji yataklarından faydalanmamız hem de bölgesel sorunların çözülmesi adına bir fırsat olabilir. Zira Doğu Akdeniz gazını Avrupa'ya ulaştırmak için planlanan ve Ocak 2020'de imzalanmış olan Eastmed boru hattı projesi, finansal olarak maliyeti yüksek, yapımı zor ve hukuki dayanaktan yoksun bir projedir. Bu zorluklar İsrail ve AB tarafından da bilinmekte olup, Türkiye seçeneği her zaman stratejilerinin içinde yer almaktadır.

En nihayetinde Türkiye, uluslararası arenada hak ve menfaatlerini korumak için sahada güçlü bulunmaya devam ederken, diplomatik yolları da sürekli olarak zorlamalı ve diğer aktörlerin, Türkiye'yle antlaşmaları halinde neler kazanacağını iyi tahlil edip; bunları, gerçekleştireceği diplomatik girişimlerde karşı tarafa sunmalıdır.

Kaynakça

- Ağdemir, A. M. (2016). "Relations Between Israel and the South Cyprus Greek Administration: A New Alignment in the Eastern Mediterranean?" *Perceptions: Journal of International Affairs*, 21(2), ss. 103-126.
- Akçay, E. Anlı, A. İ. (2013). "İsrail: Türkiyesiz Güvenlik", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(1), ss. 155-162.
- Alper, G. (2020). "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge İlanları ve Sınırlandırmaları: Türkiye'nin Güvenliği ve KKTC Üzerindeki Etkiler", *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), ss. 29-42.
- Arslan, M. İ. (2019, 4 Kasım). Eni ve Total Şirketlerinin 7'nci Parsel Planının Değiştirdiği İddia Edildi, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/eni-ve-total-sirketlerinin-7nci-parsel-planini-degistirdigi-iddia-edildi/1635067>.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu.(2019, 12 Aralık). Avrupa Konseyi Kararları 12 Aralık 2019. Erişim adresi: <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/avrupa-konseyi-kararlari-12-aralik-2019-10033>.
- Aydın, M. Dizdaroğlu. C. (2018). "Levantine Challenges on Turkish Foreign Policy", *Uluslararası İlişkiler*, 15(60), ss. 89-103.
- Aydınlık. (2020, 22 Temmuz). "Eastmed projesi Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kazanımlarını nasıl etkiler?" Erişim adresi: <https://www.aydinlik.com.tr/haber/eastmed-projesi-turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-kazanimlarini-nasil-etkiler-213931>
- Aykan, A. Y.(2020, 28 Kasım), "NAVTEX Nedir?", *Mavi Vatan.Net*, Erişim Adresi: <https://mavivatan.net/navtex-nedir/>.
- BAU DEGS.(Tarih Yok). Gambot Diplomasisi. Erişim adresi: <https://baudegs.com/gambot-diplomasi/>.

BBC News. (2021, 10 Mayıs). Kudüs'teki Gerginlik Türkiye-İsrail Normalleşme Sürecini Nasıl Etkiler? Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57061745>.

Berberakis, S.(2020, 30 Ocak), Türk-Yunan ilişkilerini Libya ile imzalanan deniz yetki alanı mutabakatı nasıl etkiler? *Euronews*, Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2020/01/30/dogu-akdeniz-yeni-denklemlibya-deniz-yetki-alani-mutabakat-turk-yunan-iliskileri-ne-olur>.

BMI Research. (2019).” Emerging Markets Monitor”, *Fitch Solutions*, 25(26), ss. 1-24.

Bryza, J. M. (2013). “Eastern Mediterranean Natural Gas: Potential For Historic Breakthroughs Among Israel, Turkey and Cyprus”, *Turkish Policy*, 12(3), ss. 35-44.

Cohen, A. (2020, 8 Ocak). Turkey-Libya Maritime Deal Upsets Mediterranean Energy Plan. *Forbes*, Erişim adresi: <https://www.forbes.com/sites/arielcohen/2020/01/08/turkey-libya-maritime-deal-upsets-mediterranean-energy-plan/?sh=7f5f851b6bee>.

Çaylı, Ş. (2021) *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Etkisi Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkileri* [Online Çalıştay], Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=I5dfu1xWQH4>.

Çebi, S. G. ve Kantar, G.(2021), “Çin’in Doğu Akdeniz’deki Artan Rolü”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), ss. 29-43.

Dagoumas, A. Flouros, F. (2017). “Energy Policy Formulation in Israel Following its Recent Gas Discoveries”, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7(1), ss. 19-30.

Dalay, G. (2021). Turkey, Europe, and the Eastern Mediterranean: Charting a way out of the current deadlock. *Brookings*, Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/research/turkey-europe-and-the-eastern-mediterranean-charting-a-way-out-of-the-current-deadlock/>.

Deveci, M. (2021, 23 Ocak). İsrail Enerji Bakanı Steinitz: Türkiye Doğu Akdeniz Gaz Forumu’na Katılmak İsterse Bundan Memnuniyet Duyarım. *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-enerji-bakani-steinitz-turkiye-dogu-akdeniz-gaz-forumuna-katilmak-isterse-memnuniyet-duyarim/2120380>.

Ediger, Ş. V. Devlet, B. Mcdonald, B. D. (2012). “Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği”, *Uluslararası İlişkiler*, 9(33), ss. 73-92.

Fırat, E. (2020, 22 Eylül). Filistin Doğu Akdeniz Gaz Forumu Toplantısına Katılmadı. *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistin-dogu-akdeniz-gaz-forumu-toplantısına-katılmadı/1981779>.

Gareth, M. W. (2018). “Discovery of Energy Reserves in the Levant and Impacts on Regional Security”, *Uluslararası İlişkiler*, 15(60), ss. 45-57.

Gedikli, M. Z. (2021). *Kıbrıs Ekseninde Enerji Jeopolitiği ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Politikaları* [Online Çalıştay], Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=I5dfu1xWQH4>.

Göksedef, E. (2021, 2 Haziran). Rusya Doğu Akdeniz’de Nasıl Bir Politika İzliyor? *BBC News Türkçe*, Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56910325>.

Grigoriadis, N. L. (2020). “Energy Discoveries In The Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?”, *Middle East Policy*, 21(3), ss. 124-133.

Hava, T. H. (2020). “Doğu Akdeniz’deki Doğalgaz Rezervlerinin Ekonomik ve Güvenlik Boyutuyla Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(35), ss. 675-706.

İşeri, E. Andrikopoulos, P. (2013). “Energy Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Will Aphrodite’s Lure Fuel Peace in Cyprus?”, *Ortadoğu Analiz*, 5(51), ss. 37-46.

Kedikli, U. Çalağan, Ö. (2017).”Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz’in Önemi”, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2017(1), ss. 120-138.

Keser, U. Ak, G. (2018). “Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz’de Yapılması Gerekenler”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 1(2), ss. 95-107.

Kuran, S. (2016). *Uluslararası Deniz Hukuku*, İstanbul:Beta Basım A.Ş.

Orhun, Ç. F. (2017). “Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri”, *Vakanüvis – Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), ss. 36-54.

Örnek, S. Mızrak, B. (2016). “Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs’ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları”, *Bilgi Strateji*, 8(15), ss. 13-32.

- Saçı, C. (2020). “Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti ve Türkiye”, *Ulusa: Uluslararası Çatışmalar Dergisi*, 4(2), ss. 135-153.
- Sağsen, İ. (2019, 2 Aralık). Türkiye-Libya Antlaşması: Doğu Akdeniz’de Jeopolitik Denklem Değişiyor. *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasi-dogu-akdeniz-de-jeopolitik-denklemdegisiyor/1661248>.
- Sandıklı, A. Budak, T. Ünal, B. (2013). Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye, (Bilgesam Rapor No: 59).
- Shaffer, B. (2018). “Eastern Mediterranean Energy: A Decade After The Major Discoveries”, *Turkish Policy*, 17(3), ss. 89-97.
- Stanicek, B. (2020, 4 Eylül). Turkey: Remodelling the eastern Mediterranean Conflicting Exploration of Natural Gas Reserves. *European Parliament*, Erişim adresi: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2020\)652048](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2020)652048).
- Stergiou, A. (2016). “Turkey–Cyprus–Israel relations and the Cyprus Conflict”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18(4), ss. 375-392.
- Sukkarieh, M. (2021) The East Mediterranean Gas Forum: Regional Cooperation Amid Conflicting Interests, *National Resource Governance Institute*.
- Şahin, G. (2019). “Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye”. 15(29), ss. 199-230.
- TRT Haber. (2021, 25 Mayıs). Donanma, “Denizkurdu 2021” ile Ege ve Doğu Akdeniz’e Açıldı.. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/donanma-denizkurdu-2021-ile-ege-ve-dogu-akdenize-acildi-583218.html>.
- TRT World. (2020, 21 September), US Embassy in Turkey: 'Seville map' has no legal basis, [Fotoğraf], Erişim adresi: <https://www.trtworld.com/turkey/us-embassy-in-turkey-seville-map-has-no-legal-basis-39940/amp>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.(2007, 30 Ocak). No:18 – 30 Ocak 2007, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Antlaşmalar Yapma Gayretleri hk. Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/no_18---30-ocak-2007_-_guney-kibris-rum-yonetimi_nin-dogu-akdeniz_deki_ulkelerle-deniz-yetki-alanlarini-ilgilendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk_-tr.mfa.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.(2010, 21 Aralık). No: 288 – 21 Aralık 2010, İsrail ile GKRY Arasında İmzalanan MEB Antlaşması Hk. Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/no_-288_-21aralik-2010_-israil-ile-gkry-arasinda-imzalanan-meb-anlasmasi-hk_.tr.mfa.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.(2020, 16 Ocak). SC-3 16 Ocak 2020, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nun Uluslararası Bir Kuruluşa Dönüştürülmesine Yönelik Toplantı Hakkındaki Soruya Cevabı. Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/sc_-3_-dogu-akdeniz-gaz-forumu-hk-sc.tr.mfa Erişim: (31.05.2020).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.(2021) Türkiye-Mısır İstiksafi İstisareleri Hk. Ortak Açıklama. Erişim adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir-istiksafi-istisareleri-hk-ortak-aciklama.tr.mfa>.
- Uğur, M. (2006). *Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlarının Belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Denizcilik Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, İstanbul.
- UNIC Turkey (2001). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Ankara, ss. 1-47.
- Yaycı, C. (2012). “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye” *Bilge Strateji*, 4(6), ss.1-70.
- Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.